

MA'NAVİY TARBIYANI KUCHAYTIRISHDA PEDAGOGNING ROLI

Shavkatov Asilbek

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika
Universiteti, Tarix fakulteti "Milliy go'ya, ma'naviyat
asoslari va huquq ta'limi" yo'nalishi 201-guruh talabasi

Rasulova Aziza Mirbaxromovna

Milliy go'ya, ma'naviyat asoslari va huquq
ta'limi kafedrası v/b dotsenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20592167>

Annotatsiya. Ushbu maqolada yosh avlod ma'naviy kamolotini ta'minlashda pedagogning o'rni va ahamiyati ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy globallashuv sharoitida ma'naviy tarbiya masalalarining dolzarbligi, pedagogning shaxsiy namunasi, kasbiy mahorati va tarbiyaviy faoliyatining o'quvchilar ma'naviyatini shakllantirishdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, ma'naviy tarbiyani kuchaytirishning samarali pedagogik yo'llari va amaliy tavsiyalari bayon etiladi.

Kalit so'zlar: ma'naviy tarbiya, pedagog, ma'naviyat, tarbiya, yoshlar, milliy qadriyatlar, pedagogik mahorat, vatanparvarlik, axloqiy tarbiya, ta'lim.

Bugungi kunda dunyo taraqqiyoti nafaqat iqtisodiy yoki texnologik rivojlanish bilan, balki inson ma'naviyatining yuksalishi bilan ham chambarchas bog'liqdir. Har qanday jamiyatning kelajagi uning yosh avlodiga berilayotgan ta'lim va tarbiya sifatiga bog'liq bo'ladi. Ayniqsa, globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda yoshlarni turli yot g'oyalar, ma'naviy tahdidlar va axborot xurujlaridan himoya qilish masalasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bunday vaziyatda ma'naviy tarbiya jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ma'naviyat insonning ichki dunyosi, axloqiy qiyofasi, dunyoqarashi va hayotiy qarashlarini belgilovchi muhim omildir. Ma'naviy jihatdan yetuk inson jamiyatda o'z o'rnini topa oladi, ezgulik va adolat tamoyillariga amal qiladi hamda Vatan ravnaqi uchun mas'uliyat hissini chuqur anglaydi. Shu sababli yosh avlodni ma'naviy barkamol etib tarbiyalash har bir davlat va jamiyatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ma'naviy tarbiya avvalo oilada boshlanadi, biroq uning izchil davom etishi va takomillashuvi ta'lim muassasalari faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan pedagoglar yoshlarning ma'naviy dunyosini shakllantirishda muhim o'rin egallaydilar. Chunki o'quvchilar ko'p vaqtini ta'lim muassasalarida o'tkazadilar va pedagog shaxsini o'zlari uchun ma'lum ma'noda namuna sifatida qabul qiladilar.

Pedagog faqat bilim beruvchi mutaxassis emas, balki tarbiyachi, maslahatchi va ma'naviy yo'l boshchi hamdir. O'quvchilar ko'pincha o'qituvchining nafaqat darsdagi faoliyatini, balki kundalik hayotdagi xulq-atvorini ham kuzatadilar. Shu sababli pedagogning shaxsiy namunasi ma'naviy tarbiyaning eng ta'sirchan vositalaridan biri hisoblanadi.

Buyuk mutafakkirlar ham ustoz shaxsining tarbiyadagi ahamiyatiga alohida e'tibor qaratganlar. Sharq pedagogik tafakkurida ustozga bo'lgan hurmat va ehtirom yuksak qadrlangan. Chunki ustoz nafaqat ilm beruvchi, balki inson qalbini tarbiyalovchi shaxs sifatida e'tirof etilgan. Bugungi kunda ham pedagogning ma'naviy qiyofasi va kasbiy madaniyati yoshlar tarbiyasida muhim omil bo'lib qolmoqda.

Ma'naviy tarbiyani kuchaytirishda pedagogning nutq madaniyati ham alohida ahamiyatga ega. O'quvchilar o'qituvchi nutqidan ta'sirlanadilar, uning so'zlash uslubidan o'rnak oladilar. Pedagogning har bir so'zi tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Shu sababli o'qituvchi o'z nutqida odob, hurmat va ma'naviy qadriyatlarga asoslangan yondashuvni namoyon qilishi zarur.

Pedagogning ma'naviy tarbiyadagi vazifalaridan biri yoshlarni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashdir. Har bir xalqning ma'naviy boyligi uning tarixiy merosi, urf-odatlar, an'analari va madaniy qadriyatlarida namoyon bo'ladi. Ushbu boylklarni yosh avlod ongiga singdirish orqali ularda milliy g'urur va milliy o'zlikni anglash hissi shakllanadi.

Bugungi kunda ayrim yoshlarning turli zararli g'oyalar ta'siriga tushib qolayotganligi ma'naviy tarbiya masalasining naqadar muhim ekanligini ko'rsatmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali kirib kelayotgan turli axborot oqimlari yoshlar dunyoqarashiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli pedagoglar o'quvchilarda axborotlarni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishlari zarur.

Ma'naviy tarbiya faqat alohida tarbiyaviy tadbirlar orqali emas, balki butun ta'lim jarayonida amalga oshirilishi kerak. Har bir fan o'z imkoniyatlaridan kelib chiqib o'quvchilarda ma'naviy fazilatlarni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Adabiyot fanida insoniylik va ezgulik, tarix fanida vatanparvarlik, tabiiy fanlarda esa tabiatga mas'uliyatli munosabat kabi tushunchalar shakllantiriladi.

Pedagogning ma'naviy tarbiyadagi muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning o'quvchilar bilan o'rnatgan munosabatlariga bog'liqdir. O'quvchi o'z ustoziga ishonsa, uning fikrlarini hurmat qilsa va samimiy munosabatni his qilsa, tarbiyaviy ta'sir kuchliroq bo'ladi. Shu sababli pedagog o'quvchilarga mehribon, adolatli va talabchan bo'lishi kerak.

Ma'naviy tarbiya jarayonida pedagog yoshlarning qalbiga ezgulik urug'larini qadovchi bog'bon vazifasini bajaradi. Bog'bon daraxtni qanday mehr bilan parvarish qilsa, pedagog ham o'quvchilarning ma'naviy dunyosini shunday e'tibor bilan shakllantiradi. Bugun berilgan to'g'ri tarbiya ertangi kunning komil insonini voyaga yetkazadi.

Shu bois ma'naviy tarbiyani kuchaytirishda pedagogning roli beqiyosdir. U nafaqat bilim manbai, balki yoshlar qalbiga ma'naviyat nurini olib kiruvchi va ularni barkamol inson sifatida tarbiyalovchi muhim shaxsdir.

Ma'naviy tarbiyani kuchaytirishda pedagogning kasbiy kompetensiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy pedagog nafaqat o'z fanini mukammal biluvchi mutaxassis, balki yuksak ma'naviyat egasi, tarbiyachi va jamiyat oldidagi mas'uliyatini chuqur his qiluvchi shaxs bo'lishi kerak. Chunki yoshlar ko'pincha o'qituvchining bilimidan ko'ra uning shaxsiy fazilatlaridan ko'proq ta'sirlanadilar. Pedagogning halolligi, adolatligi, samimiyligi va insonparvarligi o'quvchilar qalbida chuqur iz qoldiradi.

Ma'naviy tarbiya jarayonida o'qituvchining shaxsiy namunasidan kuchliroq ta'sir vositasi deyarli yo'q. Agar pedagog o'zi targ'ib qilayotgan qadriyatlarga amal qilsa, uning tarbiyaviy ta'siri yanada samarali bo'ladi. Aksincha, aytilayotgan fikrlar bilan amaliy faoliyat o'rtasida tafovut bo'lsa, tarbiyaviy ishlarning natijadorligi pasayadi. Shu sababli pedagog har bir harakati, muomalasi va faoliyati bilan o'quvchilarga namuna bo'lishi zarur.

Bugungi kunda yoshlar ongiga turli xil axborotlar tezkorlik bilan kirib kelmoqda. Internet tarmoqlari, ijtimoiy media platformalari va global kommunikatsiya vositalari insoniyat taraqqiyotiga xizmat qilayotgan bo'lsa-da, ayrim hollarda ma'naviy tahdidlarning tarqalishiga ham sabab bo'lmoqda. Bunday sharoitda pedagogning vazifasi yanada murakkablashadi. U yoshlarni zararli axborotlardan himoya qilish, ularda mustaqil fikrlash va tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishga e'tibor qaratishi lozim.

Yoshlarni ma'naviy tahdidlardan himoya qilishning eng samarali yo'li ularda mustahkam ma'naviy immunitetni shakllantirishdir. Ma'naviy immunitet insonning turli salbiy ta'sirlarga qarshi tura olish qobiliyatini anglatadi. Bunday immunitet esa bilim, ma'naviyat va tarbiya orqali shakllanadi. Pedagog o'quvchilarga hayotiy misollar, tarixiy voqealar va buyuk ajdodlarimiz merosi orqali ma'naviy saboqlar berishi mumkin.

Vatanparvarlik tarbiyasi ham pedagog faoliyatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat va xalq manfaatlariga sadoqat insonning eng ulug' fazilatlaridan biridir. Pedagog

yoshlarning qalbida ona yurtga muhabbat tuyg'ularini shakllantirish orqali ularni kelajakda mamlakat taraqqiyoti uchun mas'uliyatli fuqarolar etib tarbiyalaydi.

Vatanparvarlik hissi faqat shiorlar yoki tantanali tadbirlar orqali shakllanmaydi. Bu tuyg'u kundalik tarbiya, tarixiy merosni o'rganish, buyuk ajdodlar faoliyatidan ibrat olish va jamiyat hayotidagi ishtirok orqali rivojlanadi. Shu sababli pedagog dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarda vatanparvarlik tarbiyasiga muntazam e'tibor qaratishi kerak.

Ma'naviy tarbiyaning muhim yo'nalishlaridan biri kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishdir. Kitob inson tafakkurini boyitadi, dunyoqarashini kengaytiradi va ma'naviy olamini yuksaltiradi. Tarixga nazar tashlasak, buyuk allomalar va mutafakkirlarning barchasi mutolaani inson kamolotining asosiy vositasi sifatida baholaganlar. Shu bois pedagog o'quvchilar orasida kitobxonlik muhitini yaratishi va ularni mutolaaga rag'batlantirishi zarur.

Kitob mutolaasi orqali yoshlar nafaqat bilim oladilar, balki insoniy fazilatlarni ham o'zlashtiradilar. Badiiy asarlar inson qalbini noziklashtiradi, mehr-oqibat, vijdon, halollik va adolat tuyg'ularini rivojlantiradi. Shu jihatdan qaraganda, pedagogning kitobxonlikni targ'ib etishdagi faoliyati ma'naviy tarbiyaning muhim qismi hisoblanadi.

Bugungi yoshlar orasida ma'naviy tarbiyani kuchaytirishda milliy qadriyatlarning ahamiyati ham nihoyatda kattadir. Milliy qadriyatlar xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy boyligi va madaniy merosini aks ettiradi. O'z tarixini, tilini va madaniyatini yaxshi bilgan yoshlar milliy o'zligini anglaydi va turli yot g'oyalar ta'siriga kamroq beriladi. Shu sababli pedagoglar ta'lim-tarbiya jarayonida milliy qadriyatlardan keng foydalanishlari lozim.

O'quvchilarda insonparvarlik tuyg'ularini rivojlantirish ham ma'naviy tarbiyaning asosiy vazifalaridan biridir. Insonparvarlik – insonni qadrlash, boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'lish va mehr-oqibat ko'rsatish demakdir. Pedagog o'z faoliyati davomida o'quvchilarga insoniy munosabatning namunasini ko'rsatishi kerak. Chunki yoshlar ko'pincha aytilgan gaplardan ko'ra ko'rgan namunalardan ko'proq ta'sirlanadilar.

Ma'naviy tarbiya jarayonida ta'lim muassasasi va oilaning hamkorligi ham muhim o'rin tutadi. Bola tarbiyasida maktab va oilaning maqsadi bir bo'lishi kerak. Agar pedagog va ota-onalar o'zaro hamkorlikda ish olib borsalar, tarbiyaviy natijalar yanada samarali bo'ladi. Shu bois pedagoglar ota-onalar bilan muntazam muloqot o'rnatib, farzandlar tarbiyasiga oid masalalarda hamkorlikni yo'lga qo'yishlari zarur.

Bugungi kunda ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Ushbu texnologiyalar ma'naviy tarbiya jarayonini ham samarali tashkil etish imkonini beradi. Turli interfaol metodlar, munozaralar, loyihalar va ijodiy topshiriqlar o'quvchilarning ma'naviy qadriyatlarini chuqurroq anglashlariga yordam beradi. Natijada tarbiya jarayoni bir tomonlama nasihat emas, balki faol muloqot va hamkorlik asosida tashkil etiladi.

Shunday qilib, ma'naviy tarbiyani kuchaytirishda pedagogning roli nafaqat ta'lim berish, balki yosh avlodning ma'naviy dunyosini shakllantirish, ularda vatanparvarlik, insonparvarlik, kitobxonlik va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini rivojlantirishdan iboratdir. Pedagogning kasbiy mahorati, shaxsiy namunasi va ma'naviy qiyofasi yoshlar tarbiyasining muvaffaqiyatini belgilovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi.

Ma'naviy tarbiyani kuchaytirish masalasi bugungi kunda davlat va jamiyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Chunki har qanday mamlakatning kelajagi uning moddiy boyliklari bilan emas, balki ma'naviy yetuk, bilimli va mas'uliyatli fuqarolari bilan belgilanadi. Shu ma'noda yosh avlod tarbiyasida pedagogning o'рни va mas'uliyati yanada ortib bormoqda. Zamonaviy pedagog nafaqat ta'lim beruvchi mutaxassis, balki yoshlarning ma'naviy dunyosini shakllantiruvchi murabbiy hamdir.

Ma'naviy tarbiyaning muvaffaqiyati ko'p jihatdan pedagog va o'quvchi o'rtasidagi samimiy munosabatlarga bog'liq. O'quvchi o'z ustoziga ishongan, uning mehrini his qilgan va hurmat qilgan taqdirdagina tarbiyaviy ta'sir samarali bo'ladi. Shu sababli pedagog faoliyatida insoniylik, samimiyat va adolat tamoyillari ustuvor o'rin egallashi lozim. Har bir o'quvchiga individual yondashuv asosida munosabatda bo'lish, uning qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olish ma'naviy tarbiya jarayonining samaradorligini oshiradi.

Bugungi globallashuv davrida yoshlar ongiga turli g'oyalar va qarashlar kirib kelmoqda. Ayrim hollarda bu jarayon ma'naviy qadriyatlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun pedagog o'quvchilarda mustaqil fikrlash, voqea-hodisalarni tahlil qilish va to'g'ri xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishi zarur. Fikr erkinligi va ma'naviy mas'uliyat uyg'unlashgan taqdirdagina yoshlar turli zararli ta'sirlarga qarshi mustahkam pozitsiyaga ega bo'ladilar.

Ma'naviy tarbiya jarayonida buyuk ajdodlarimiz merosidan foydalanish ham katta ahamiyatga ega. Xalqimiz tarixida yashab o'tgan ulug' allomalar, mutafakkirlar va davlat arboblari o'z faoliyati bilan yuksak ma'naviyat namunalarini yaratganlar. Ularning ilmiy merosi, hayot yo'li va axloqiy qarashlari

bugungi yoshlar uchun bebaho tarbiya maktabi bo'lib xizmat qiladi. Pedagog ushbu boy merosni ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali tatbiq etishi lozim.

Ma'naviy tarbiyaning muhim yo'nalishlaridan biri mehnatsevarlik fazilatini shakllantirishdir. Mehnat insonni kamolga yetkazuvchi, uning irodasini chiniqtiruvchi va jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beruvchi omildir. Yoshlarni mehnatga hurmat ruhida tarbiyalash orqali ularda mas'uliyat, sabr-toqat va qat'iyat kabi fazilatlarni rivojlantirish mumkin. Bu borada pedagogning shaxsiy namunasi va amaliy faoliyati muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, ma'naviy tarbiya yoshlarni ijtimoiy faollikka undashi kerak. Jamiyat hayotida faol ishtirok etadigan, atrofidagi voqealarga befarq bo'lmagan yoshlar kelajakda mamlakat taraqqiyotiga katta hissa qo'shadilar. Pedagog o'quvchilarni turli ijtimoiy loyihalar, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar va jamoatchilik ishlariga jalb etish orqali ularda fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishi mumkin.

Ma'naviy tarbiyani kuchaytirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ham samarali natijalar beradi. Interfaol metodlar, munozaralar, davra suhbatlari, rolli o'yinlar va loyiha ishlari o'quvchilarning ma'naviy mavzularni chuqurroq anglashlariga yordam beradi. Bunday metodlar orqali o'quvchilar faqat tinglovchi emas, balki tarbiya jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadilar.

Pedagogning ma'naviy tarbiyadagi faoliyati faqat dars bilan cheklanib qolmasligi kerak. Darsdan tashqari mashg'ulotlar, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, kitobxonlik kechalari, tarixiy obidalarga sayohatlar va ijodiy uchrashuvlar ham yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, bunday tadbirlar yoshlarning dunyoqarashini kengaytiradi va ularda milliy qadriyatlarga hurmat hissini kuchaytiradi.

Yangi O'zbekiston sharoitida amalga oshirilayotgan islohotlarning markazida ham inson qadri va ma'naviy taraqqiyot masalalari turibdi. Ta'lim tizimida olib borilayotgan yangilanishlar yoshlarni bilimli va ma'naviy barkamol etib tarbiyalashga qaratilgan. Ushbu jarayonda pedagoglar zimmasiga katta mas'uliyat yuklanadi. Chunki har bir pedagogning faoliyati mamlakat kelajagini belgilovchi yoshlar tarbiyasi bilan bog'liqdir.

Xulosa qilib aytganda, ma'naviy tarbiyani kuchaytirishda pedagogning roli beqiyosdir. U nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki yoshlar qalbiga ezgulik, vatanparvarlik, insonparvarlik va milliy g'urur tuyg'ularini singdiruvchi murabbiydir. Pedagogning shaxsiy namunasi, kasbiy mahorati, ma'naviy qiyofasi va tarbiyaviy faoliyati yosh avlod kamolotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ma'naviy jihatdan yetuk, mustaqil fikrlovchi va yuksak axloqiy

fazilatlarga ega yoshlarni tarbiyalash esa har bir pedagogning eng ulug' va sharaflı vazifasidir.

Amaliy tavsiyalar:

1. Ta'lim jarayonida ma'naviy tarbiya masalalariga tizimli ravishda e'tibor qaratish.
2. Yoshlarni milliy qadriyatlar va tarixiy meros ruhida tarbiyalash.
3. Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan tadbirlarni ko'paytirish.
4. Ota-onalar va pedagoglar hamkorligini mustahkamlash.
5. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida ma'naviy tarbiya ishlarini tashkil etish.
6. Yoshlarda axborot madaniyati va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish.
7. Darsdan tashqari ma'naviy-ma'rifiy faoliyatlarni kengaytirish.
8. Pedagoglarning ma'naviy-ma'rifiy salohiyatini muntazam oshirib borish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch".
2. "Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari".
3. "Ma'naviyat asoslari".
4. "Pedagogika nazariyasi va tarixi".
5. "Tarbiya fanini o'qitish metodikasi".
6. "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish masalalari".
7. "Yoshlar ma'naviyatini shakllantirishning pedagogik asoslari".
8. "Pedagogik mahorat".
9. "Komil inson tarbiyasi".
10. "Sharq mutafakkirlari va tarbiya masalalari".